

MEGEMLEKEZÉS TELEGDI ROTH LAJOSRÓL
HALÁLÁNAK ÖTVENEDIK ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Dr. JASKÓ Sándor

Ötven évvel ezelőtt hunyt el Telegdi Roth Lajos főgeológus, a Magyarhoni Földtani Társulat egykori elnöke, a hazai földtani kutatások egyik kimagasló egyénisége.

Telegdi Roth Lajos 1841. szeptember 10-én született Brassóban. Gyermekkorában tanuja volt a negyvennyolcas eseményeknek, egyebek között a brassói vár bombázásának. A szabadságharc leverése után 1851-ben szüleivel együtt Bécsbe utazott, ahol német nyelven folytatta középiskolai tanulmányait. A bányászati és kohászati főiskolát Freibergben és Leobenben végezte el. A főiskola befejezése után rövid ideig gyakornok volt Witkovitzon a Rotschild műveknél, azután a kolozsvári állami bányagazgatóságnál, majd a bécsi Geologische Reichsanstaltban dolgozott gyakornoki beosztásban. 1867-ben a budapesti m.kir. Pénzügyminisztériumhoz, majd 1870-ben az ujonnan felállított m.kir. Földtani Intézethez nevezték ki gyakornoknak. Ettől kezdve 43 éven keresztül megszakítás nélkül itt dolgozott, egészen 1913. év végéig, nyugdíjba vonulásáig.

Nagy buzgalma és kiváló tehetsége segítette pályáján előrelépését. 1871-ben segédgeológus, 1872-ben osztálygeológus, 1883-ban főgeológussá lépett elő. 1894-ben a főbányatanácsosi címmel, 1909-ben pedig a vaskorona renddel tüntették ki.

Telegdi Roth Lajosnak több mint fél évszázadon keresztül jelentékeny szerepe volt a Magyarhoni Földtani Társulat életében is. 1873-tól 1877-ig társulati titkár és a Földtani Közlöny szerkesztője. 1877-től 1910-ig választmányi tag. Közben három éven keresztül a Társulat elnöki tisztjét töltötte be. A Társulatban

számos előadást tartott, s dolgozatai jelentek meg a Földtani Közlöny hasábjain. A Társulat különböző szakbizottságaiban és tanulmányutak, vándorgyűlések rendezésében is tevékenykedett. A Társulat keretében végzett tudományos munkájából kiemelkedik Magyarország 1896. évi földtani térképének összeállításában való aktív közreműködése.

Beudant, Staszic és Hauer külföldön kiadott térképei után az 1896. évben, elsősorban jelent meg nyomtatásban olyan földtani térkép, amely már nem külföldi, hanem magyar geológusok munkája. Ezt a térképet a Magyarhoni Földtani Társulat adta ki Budapesten 1:1 000 000 méretarányban. A térképlapnak és a hozzá tartozó szövegmagyarázónak az összeállítását Böckh János, Halaváts, Hofmann, Schafarzik, valamint Telegdi Roth Lajos végezte.

A Magyarhoni Földtani Társulat megbecsüléssel adózott Telegdi Roth Lajos kiváló érdemeinek. Az 1912. évi közgyűlés tiszteleti tagjává választotta meg. 1925-ben pedig a "Telegdi Roth Lajos" jubileumi kötet jelent meg.

Fáradhatatlan és eredményes munkásság után 1913-ban nyugalomba vonult, de tudományos tevékenységét ezután is folytatta. Továbbra is bejárt a Földtani Intézetbe, ahol a muzeumban összerendezte több évtizedes terepmunkája gyűjtési anyagait és befejezte földtani felvételeinek tudományos összefoglalását. Továbbra is látogatta a Magyarhoni Földtani Társulat szaküléseit, s a Közlöny német nyelvű szövegének szerkesztésében - úgy mint régen - élete legutolsó éveiben is élénk részt vett.

Munkás életének 1928. április 16.-án, 86 éves korában vetett véget a halál. Utolsó utjára kartársainak, barátainak és tisztelőinek egész serege kísérte el. Társulatunk nevében Mauritz Béla, akkori elnökünk bucsuzott el tőle örökre. Az 1929. évi társulati közgyűlésen pedig Schréter Zoltán tartott emlékbeszédet róla.

Telegdi Roth Lajos tudományos munkássága a magyar földtani irodalom szempontjából rendkívül értékes és nagybecsű. Munkásságának súlypontja a földtani

térképezésre, a földtani térképek mintaszerű elkészítésére, s a térképezett területek gondos földtani leírására esett.

Az 1872-1877. években, vagyis 5 éven át a Dunántul negyedkori és pannon üledékeit tanulmányozta. Eleinte a Kisalföldön Kapuvár és Csorna környékén dolgozott, majd azután a Balaton és a Mecsek-hegység közötti somogyi dombvidéken tevékenykedett.

Az 1878-82. években az ország nyugati határán emelkedő Rozália- és Lajta-hegységeket térképezte. Ez az aránylag könnyűszerrel bejárható, felszíni feltárásokban bővelkedő hegyvidék változatos és ősmaradványokban gazdag képződményekből épült fel. Telegdi Roth Lajos erről számos dolgot közölt a Földtani Intézet kiadványaiban és a Földtani Közlöny hasábjain.

1883-tól kezdve a Krassószörényi Érc-hegységben végzett földtani felvételeket; Böckh Jánossal, Schafarzik Ferencsel és Halaváts Gyulával együtt térképezte ezt a rendkívül érdekes, ásványkincsekben gazdag, de egyszersmind nehezen hozzáférhető és rendkívül komplikált hegységünket, az ugynevezett Bánsági-kontaktvonulatot.

1896. és 1905 között, tíz éven keresztül részletesen bejárta az Erdélyi Érc-hegység keleti peremét Torda, Torockó és Gyulafehérvár között. Ez a főleg kréta képződményekből álló terület az Érc-hegység tulajdonképpeni aranytermő vidéke (Aranyosbánya, Zalatna-Nagyág) és az Erdélyi-neogén-medence között húzódó sávban terül el.

1906-tól 1913-ig - vagyis nyugdíjba vonulásáig - Telegdi Roth Lajos az Erdélyi-medence neogén dombvidékét tanulmányozta, a Nagy-küküllő és Kisküküllő folyók mentén Gyulafehérvártól kelet felé haladva egészen Segesvárig. Erre az időszakra esik az erdélyi földgázmezők felfedezése. Telegdi Roth Lajos már az 1906, 1907. és 1908. években végzett felvételein megfigyelte és jelentéseiben

leírta, hogy itt a neogén rétegek a sőtömzsök szélein meredek helyzetűek, a medence belsejében pedig lankásan meggyűrtek. Tudomása volt arról is, hogy helyenként meggyújtható, természetes, kisebb gázindikációk mutatkoznak a felszínen. Mint azonban az akkori szakkörök általában, Telegdi Roth Lajos sem tulajdonított különösebb fontosságot ezeknek a jelenségeknek. Csak miután 1908. novemberében váratlanul bekövetkezett a kissármási kut meglepetésszerű nagy földgáz feltörése, fordította Telegdi Roth Lajos is figyelmét a gázelőfordulások és a hegységszerkezet közötti kapcsolat kimutatására.

Telegdi Roth Lajos földtani térképei igen pontos kidolgozásuak és magas szakmai színvonalat képviselnek. Nagy kár, hogy felvételi lapjaink zöme csak kéziratban maradt meg, aránylag kevés került kinyomtatásra. Kéziratos térképanyagának azonban igen jó hasznát vették az országos földtani térképek későbbi összeállítói. Magyarország és Románia földtani térképein jól felismerhetők a Telegdi Roth Lajostól átvett részletek.

A térképező munkán kívül szakértői tevékenységet is folytatott: kőszén-, kőolaj-, valamint kaolinkutatásokat irányítva. Gyógyforrások védőterületeit jelölte ki. Tanácsokat adott artézi kutfurások mélyítésénél is.

Külföldi tanulmányutakat is tett. Így 1882-ben Hofmann Károllyal együtt Franciaországba utazott a világhírű Coquand-féle őslénytani gyűjtemény átvétele céljából. 1908-ban a Földtani Társulatot képviselte id. Lóczy Lajossal és Schafarzik Ferencsel együtt a Bukarestben megtartott III. Nemzetközi Petróleum Kongresszuson.

Telegdi Roth Lajos munkásságára jellemző volt a szigorú objektivitás. Dolgozataiban világos formában közölte észlelési eredményeit. Megmaradt a való tények felismerésénél és rendszerezésénél és kerülte a megalapozatlan elméletek felállítását. Összesen mintegy 80 hosszabb-rövidebb közleménye jelent meg nyomtatásban. Ezeknek kétharmada felvételi évi jelentés, vagy pedig a térképe-

zés közben tett megfigyelések ismertetése a Földtani Közlönyben. Ma is értékesek paleontológiai és biosztratigráfiai dolgozatai. Több közleményt írt: a kőolaj-, kőszén-, hidrogeológia- és az ásványtan köréből is. Ezek közül jelentősebbek a zsibói földolajtartalmu lerakódásokról, a kódsi eocén széntelepről és a teregovai földpátelőfordulásról írt művei. Az első dolgozat a Földtani Intézet Évkönyvében, a másik kettő pedig a Földtani Közlönyben jelent meg.

Telegdi Roth Lajos, mint haladó felfogásu természettudós, részt vett korának tudományos vitáiban is. A maradi felfogásokkal szembeszállva, mindig az új természettudományi világkép kialakításáért szállt sikra.

Amikor Halaváts Gyula és Hermann Ottó szenvedélyes vitába szállt egymással a Miskolc közelében talált kőszerszámok földtani korát illetően, Telegdi Roth Lajos is hozzájárult a megoldás kereséséhez. Hermann Ottó rendelkezésére bocsátotta a kőszerszámok lelőhelyének földtani szelvényrajzát és erről két közleménye is megjelent a Földtani Közlöny 1907. évi kötetében. Hosszu évek múlva azután kétségtelenül bebizonyosult, hogy Hermann Ottónak volt igaza Halaváts-csal szemben, mert a Bükk-hegység barlangjaiban több helyen másutt is megtalálták a pleisztocén-kori ősember szerszámain, nyomait.

Egy másik - hasonlóan heves és hosszú - vita a Telegdi Roth Lajos által 1879-ben elsőnek alkalmazott "pannóniai" elnevezés körül fejlődött ki. Lőrenthey elfogadta a "pannóniai" megjelölést, viszont Halaváts a "pontusi" kifejezést kívánta alkalmazni ugyanarra a képződményre. Azóta mindkét elnevezés elterjedt a földtani irodalomban olymódon, hogy a Bécsi-, Gráci- és Pannóniai-medencében pannon üledékekről beszélünk. Így használják ezt most is az osztrák, csehszlovák, jugoszláv és magyar szakkörök.

Ezzel szemben Romániában, Bulgáriában és a Szovjetunióban a "pontusi" elnevezés használatos. Megjegyzendő, hogy a mi "pannonunk" és az ottani pontusi rétegek sem korban, sem a Mollusca-faunájuk tekintetében nem teljesen azo-

nosak egymással. A Paratethys különböző részmedencéinek ugyanis némileg eltérő volt a fejlődéstörténete és hajdani élővilága. Végeredményben tehát itt sem volt igaza Halavátsnak, amikor a dunántúli congeriás üledékek "pontusi" kifejlődése mellett kardoskodott.

Telegdi Roth Lajos szerény és munkás életet élt, mindig csak a természet titkait kutatta. Soha nem hajtotta sem a vagyongyűjtő harácsolók kapzsisága, sem pedig a törtető karrieristák kiméletlen érvényesülési vágya. Megelégedett azzal, hogy a geológiai megfigyelések közben a szabad természetet élvezheti, a hegyvidéki tájak szépségeiben gyönyörködhet. Mintaszerű, harmónikus családi életet élt. Boldoggá tette az a tudat is, hogy egyik fia szintén a geológusi pályához érzett elhivatottságot, s apja tudományszeretetét örökölte. Öt éven át (1909. és 1913. között) apa és fia hivatali kollégák voltak a Földtani Intézetben, s mindketten az erdélyi tájakat térképezték. Ilyenmódon a családi szereteten kívül a közös szakma elhivatottsága is összefűzte őket.

Telegdi Roth Lajos a magyar földtani tudomány egyik legkiválóbb művelője volt. Emléke példaképpül áll az őt követő nemzedék előtt.

MEMORY OF LAJOS TELEGDI ROTH

Sándor JASKÓ

Lajos TELEGDI ROTH (1841-1928) chief geologist, chief mining councillor, President and Honorary Member of the Hungarian Geological Society, bearer of several state decorations and medals.

He has drawn geological maps of several parts of Hungary. To be mentioned are his surveys in the Krassó-Szörény Ore Mountains and in the Transylvanian Ore Mountains.

He was editor of Földtani Közlöny, Bulletin of the Hungarian Geological Society. He participated in the compilation of the geological map of Hungary published in 1896. Travelled abroad many times and was representative of Hungary at several scientific congresses.

Lajos TELEGDI ROTH was an outstanding personality of Hungarian geology. His modesty, great diligence, unselfish love to nature and harmonic family life are our exemplar to be followed.

